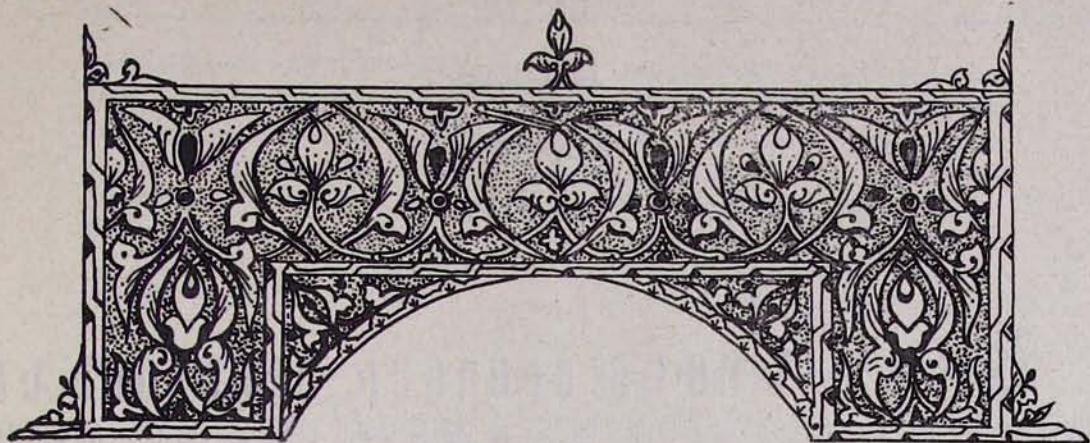

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՄԻ ԿՈՆԴԱԿ

Վերջերս Գերմանական Ֆեդերալ Հանրապետության մայրաքաղաք Բոննի քաղաքական արխիվից ստացվեց պատմական մի կոնդակի լուսապատճենը, որ համարակարված է 11063-ի տակ (Ռուսիա № 97ա № 1 թղթածրար): Կոնդակն ստորագրած է Գևորգ Ե Ամենայն հայոց կաթողիկոսը¹ և կրում է 3 օգոստոսի 1918 թ., նոր տոմարով: Այն ուղղված է կայսերական Գերմանիայի Վիլհելմ Բ կայսեր²: Ինչպես պարզվում է, կոնդակը գրված է Համաշխարհային Առաջին պատերազմի ավարտից շուրջ երեք ամիս առաջ:

Կոնդակի բովանդակությունից պարզվում է, որ 1918 թ. հուլիսի 31-ին Ս. Էջմիածին է այցելել գերմանացի զորավար-մայոր Կրեսս ֆոն Կրեսշտայնը և հանդիպում ունեցել Գևորգ Ե Հայրապետի հետ: Այս առթիվ գրված է սույն կոնդակն և հավանաբար այն հանձնված է նույն զորավարին, Գերմանիա իր վերադարձին այն փոխանցելու երկրի կայսեր:

Սույն կոնդակի բովանդակությունից հայտնի է դառնում, որ հայոց Հայրապետը, տեսնելով իր ժողովրդի թշվառ և անօգնական վիճակն և այդ օրերի պարենամթերքի խիստ պակասությունը, Գերմանիայից խնդրել է ցորեն և այլ հացահատիկներ, ժողովրդի կարիքը նվազագույն չափով բավարարելու համար: Հայտնի չէ միայն, որ գերմանական կայսրը որևէ արձագանք տվե՞լ է, թե ոչ:

Հայտնի է, որ Հայաստանի հանրապետությունն այդ օրերին գտնվում էր խիստ վատ պայմաններում: Պատերազմական վիճակը, երկրի քայքայված տնտեսությունը, գյուղատնտեսության անկումը, հարևան թուրք և սղորբեջանցի թշնամիների հաճախակի հարձակումները, 1917-ի ռուսական հեղափոխությունը, ինչպես նաև Արևմտյան Հայաստանից հարյուր հազարավոր հայ փախստականների ժամանումը, աղետալի և ճգնաժամային

խիստ վիճակ էին ստեղծել նորաստեղծ Հայաստանի հանրապետությունում: Օրվա կառավարությունը չէր կարողանում կայունացնել երկրի քաղաքական և տնտեսական վիճակը: Որով Գևորգ Ե կաթողիկոսը նվազագույն չափով թեթևացնելու համար ժողովրդի վիճակը, դիմել է այդ քայլին, հացամթերք խնդրելով նույնիսկ հակահայ քաղաքականություն վարող Գերմանիայի թուրքասեր կայսրից:

Կոնդակը գրված է երկու լեզվով՝ հայերեն և գերմաներեն: Կոնդակի ձախակողմյան կեսը գրված է Գևորգ եպիսկոպոս Չորեքչյանի³ ձեռքով, հայերեն մանր նոսրգրով, իսկ աջակողմյան կեսը գերմաներեն գեղեցիկ շղագիր տառերով, գրված շատ հավանաբար Մայր Աթոռի միաբաններից մեկի ձեռքով, որ սովորած կլինե՞ր Գերմանիայում:

Ստորև տրվում է կոնդակի հայերեն մասն ամբողջությամբ:

Ն. ՏԵՐ-ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ

ԾԱՆՈԹ. 1. Գևորգ Ե Տփղիսեցի Սուրենյան (1847—1930), վարդապետ 1872-ին, եպիսկոպոս 1882-ին և Ամենայն հայոց կաթողիկոս 1912—1930 թթ.:

2. Վիլհելմ Բ (1859—1941), Գերմանիայի կայսր և Պրուսիայի թագավոր 1888—1918 թթ., թողը Հոհենցոլերն Վիլհելմ Ա կայսեր: Վարել է հակահայկական քաղաքականություն և միևնույն ժամանակ աջակցել երիտթուրքերի կառավարության իրականացնելու համար հայ ժողովրդի բնաջնջման հրեշավոր ծրագիրը: 1918 թ. նոյեմբերի 9-ին գահընկեց է արվել, փախել Հոլանդիա և նույն ամսի 28-ին հրաժարվել գահից: 1941-ին մահացել է Հոլանդիայում:

3. Գևորգ Զ Չորեքչյան (1868—1954), վարդապետ 1913-ին, եպիսկոպոս 1917-ին և Ամենայն հայոց կաթողիկոս 1945—1954 թթ.:

(Հայրապետական
կնիք)

(Տպագիր)

ԳԷՈՐԳ. ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՒ անհասանելի կամօքն Աստուծոյ Եպիսկոպոսապետ և Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց Ծայրագոյն Պատրիարք համագգական նախամեծառ Աթոռոյ Արարատեան Առաքելական Մայր Եկեղեցոյ Սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի (ձեռագիր) առ Օգոստոսիս Կայսրն Գերմանիոյ և առ Թագաւորն Պրուսիոյ Վիլհելմ Բ. քաղմասցի ողջոյն առաքելական և օրհնութիւն տիրաւանդ.

Ամենաողորմած և Օգոստոսիս Կայսր և Տէր Թագաւոր,

Խորապէս յուզեալ ի սիրտ վշտակիր առ ծանր քաղդ հօտին իմոյ, համարձակութիւն առնում յանձն՝ դարձուցանել զուշ և զորուշ Կայսերականի Ձերոյ Մեծութեան ի խնդիր, որ դնի առաջի Ձեր:

Արհաիրք պատերազմին, որ ի ներկայս մղի, առանձնապէս ծանրացան քաղմապիսի հետևանքք ի վերայ Ազգի իմոյ՝ Հայ ժողովրդեան: Մէն մի շրջան, ուրանոր ունէր ժողովուրդ իմ նիստ և բնակութիւն Տաճկական-Հայաստանի, իսպառ գոտաւ ամայացեալ ի հայ ազգաբնակութեանէ և կամ ի ձեռն քաղմապիսի հալածանաց և զրկանաց ի կորուստ մատնեցաւ նա

անհետ: Իսկ որոց վիճակեցաւ բաղդ կելոյ տակաւին, նոքա գտան ապաստան մենա մատաք ի նորածինս անկախ Հայաստանի և կամ ապաստանեցան ի սահմանակից վայրս, որ առ մեզ:

Սեփականութիւն ամենայն, որպէս և արդիւնք հնձոճ, տարամերժեալ ի հայրենի բնակութեանց իրեանց հայ ժողովրդեան եղեն աւար և յոր տաճկաց: Թիւ ժողովրդեան իմոյ, որ ի սահմանս նորակերտ Հայաստանի, ելանէ ցլէս միլիոն, այլ մնացորդք և բեկորք Հայութեան գտանին ի Վիրս, որպէս և ի նորակազմ Ասորպատականի, այլ և ի սահմանս Հիւսիսային Կովկասու, որոց թիւ ելանէ շուրջ երեք հարիւր հազար հոգոց: Ամենեքեան ընդ հարաւային գտանելով ջերմ երկնօք զհանգիստ, զրկեալ յորապահիկ սննդոց և հացէ իսկ աշտուշ, նեղեալ ի տապոյ, ենթակալ ցրտոյ և այլ պատահարաց, որքան զօր առաւելան թիւ զոհից և մահացութեանց:

316 Յուլիսի տարուոյս եղև օր առանձինն հաճութեան յաչս իմ, զի յայդմ իսկ ատոր բերկրութեամբ ընկալալ զներկայացուցիչ Կառավարութեան Ձերդ Կայսերական Մեծութեան, զգեներալ-մայոր Կրեսս ֆոն-Կրեսշտայն ընդ հովանեաւ Մեծի Աթոռոյս: Զվշտակցութիւն ջերմ, զոր եցոյց նա առ Մեզ, վասն մեծի տառապանացն և վշտակրութեան, որոց ինքնին իսկ ականատես լեալ էր վկայ, վստահութիւն աներկբայ տան յաչս Մեր՝ եթէ ոչինչ ամենևին դանդաղեցի զեկուցումն ամենախոնարհ արկանել մեծի տէրութեանդ զիրացն: Յայն հաւան աներկբայ յուսացեալ եթէ Կայսերական Մեծութիւն Ձեր չունի զլանալ զօգնականութիւն իր ողորմած առ հօտին իմոյ, համարձակութիւն զգեճում հրաւիրել զուրուշ բարձր և բարեմիտ Կայսերականիդ Մեծութեան Ձերոյ առ այն, զի եթէ դանդաղեցի հասանել զակնկալեալն օգնութիւն ի փոյթ ժամանակի առ մեզ, ապա վերս ժողովրդեան իմոյ ունի փոխարկել յանբուժելի ցաւ մահու, քանզի նորակազմ Հայկական տէրութիւն ի վիճակ նեղսագոյն ածեալ սահմանից, չունիցի ամենևին հնարս գտանելոյ տեղի բնակութեան և սննդեան մատակարարութիւն, նա զի և սահմանակից նորակազմ դրացի պետութիւնք ինքեանք իսկ կարօտին պարենից:

Ծաւ է ինձ ասել, այլ ստիպիմք յայդ, յայտ առնել մինչ ցարդ ամենայն աղերս որ առ բարձրագոյն ուղղեցան դուռն յայդ խնդիր կենսական, չետուն հետևանս ինչ բարի:

Որպէս Պետ հնագոյն քրիստոնեայ եկեղեցւոյ, որ յարևելս և որպէս Հովուապետ հօտիս և ժողովրդեանս, որ ի վաղ ժամանակաց հետէ անխախտ կալ ի հաւատս քրիստոնէութեան և հաւատարիմ առ քրիստոնեայ աշխարհ ի գին անտանելի նեղսակրութեանց և զոհաբերութեանց, ի ձեռն գրութեանս գամ աղերս մեծագոյն արկանել առ Կայսերական Մեծութիւն Ձեր, զի բազով զգնականութեան ողորմածաբար կարկառեցիք առ ժողովուրդն իմ, որ կալ լելս կորստեան և ներշնչումն առ դաշնակից Պետութեան Գերմանական, առ Թիւրքիա, ունիչիք, զի վախճան տանջանաց և անչափ վշտակրական մարտիրոսութեան Հայ ժողովրդեան դիցի: Ելս ի վիճակէս միմիայն հնարաւորութիւն ի հայրենիս և ի յարկս բնակութեանց իրեանց կրկին ըստ ձեռն տեսանեմք և տէր ամ(ենայն) սեփականութեան իրեանց լինելն գտանիմք: Արդ Մինչ ցայդ ի տես մեծագոյն վտանգի, որ առաջի ժողովրդեանս, միմիայն հնարաւորութիւն շուտափոյթ ներմուծութեան ցորենոյ և այլոց հացահատիկաց կարէ փրկել ի սովատանջ մահուանէ զնոսա:

Հայցելով զԱստուածային օրհնությունն ի գլուխ Զեր Կայսերական Մե-
ծությանն և Օգոստափառ ընտանեացոյ
կամ մշտամոռունչ աղօթարար՝

(ստորագրություն Հայրապետի)

ԳԷՈՐԳ Ե.

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ

ԵՒ ԿԹՂԿԱՍ ԱՄ(ԵՆԱՅՆ) ՀԱՅՈՑ

1918

Յուլիս 21/եզ. 3

ի Ա. Էջմիածին

(կնիք)

